

Andrej PINTER

Steve Fuller

Kuhn vs. Popper: The struggle for the soul of science

Icon Books, Cambridge 2003, str. 227, & 9,00 (ISBN 1-84046-468-2)

Malachi Haim Hachoen

Karl Popper: The formative years, 1902-1945.

Cambridge University Press, Cambridge 2002, str. 610, & 20,00 (ISBN 0-521-89055-1)

David Edmonds in John Eidinow

Wittgenstein's poker: The story of a ten-minute argument between two great philosophers

Harper Collins: New York 2002, str. 340, \$ 13,95 (ISBN 0-06-093664-9)

Če je 20. stoletje obdobje intenzivnega znanstvenega napredka, je obenem tudi obdobje velikega preskoka v filozofiji znanosti. Ta ocena še posebej velja za sredino tega stoletja, tj. za čas številnih odkritij in dogodkov, ki so preusmerjali refleksije o naravi znanosti, raziskovanja, o ustroju znanstvene skupnosti in njenem delovanju. Med takšne prelomnice se uvrščajo kvantna fizika, zaton filozofije pozitivizma, spori osrednjih teoretikov znanosti, vzpon antiracionalističnih paradigem v humanistiki in družboslovju ter nenazadnje tudi pomembne tehnološke iznajdbe, ki so se uveljavile zlasti po koncu druge svetovne vojne. Obdobje med 50. in 70. leti dvajsetega stoletja je bilo v tem smislu nekakšna zlata doba teoretskih razprav o znanosti; izvrstno ga ponazarja denimo izraz de Solle Pricea - čas "velike znanosti" (1963). Kmalu zatem sledi viden zaton, ki je bil

deloma posledica razočaranja nad potenciali, deloma pa na akademsko skupnost vezanega procesa, ki je aktualiziral predvsem sociologijo in ne filozofijo znanosti. Uveljavilo se je spoznanje, da lahko znanstveno spregovorimo o znanosti le tako, da jo konceptualiziramo kot družbeni sistem (gl. Laudan, 1998: 183-209). Način spoznavanja je tako za različne teorije znanosti postal pomembnejši od vsebine spoznanega. Ob tem se zastavlja vprašanje, ki ga ponazarja tudi izbor knjig, ki jih predstavljam: ali smemo sistematičen študij biografij teoretikov znanosti razumeti kot posledico opisanega razvoja.

Temeljna dela sodobne filozofije znanosti pretežno izvirajo iz tretje četrtine 20. stoletja. Povsem v zadnjem času so spisi filozofov znanosti, ki bi imeli tudi širši pomen in vpliv, prava redkost. Že bežen pregled noveše literature pokaže, da se raziskovalci danes prenetljivo pogosto vračajo h konstitutivnim kontroverzam iz sredine dvajsetega stoletja. Še več, pogosto gre za revizionistično prizadevanje, ki se začneja z vprašanjem, ali so današnje predstave o preteklih akterjih, idejah, težah (filozofije znanosti) zgodovinsko natančne. Dela, ki jih tu predstavljam, poskušajo izrecno osvetliti teoretska vprašanja z analizo biografskih in družbenih kontekstov, v katerih je bila utemeljena njihova relevantnost. Vprašanje seveda ni, ali je takšna popularizacija "filozofije znanosti" ustrežna, temveč, kaj lahko ponudi novega filozofija znanosti kot analiza biografskih anekdot?

Čeprav je takšno vprašanje smiselno predvsem v anglo-ameriških akademskih forumih, kjer je najbolj prisotna težnja po redukciji razpravljanja o filozofiji znanosti na razmislek o biografskih in kontekstualnih dejavnikih

oblikovanja idej, pa tudi v slovenskem akademskem prostoru ni tuje. Na Slovenskem se namreč že dalj časa krepi dovzetnost za klasične spise, s katerimi je opredeljeno področje filozofije in teorije znanosti (bodisi v evropskem bodisi v anglosaškem razumevanju te oznake - gl. Ule, 1998: 199 in 201). Recepcija idej, ki jih ponuja filozofija znanosti, je še posebej intenzivna v zadnjem času, ko smo v slovenščino začeli sistematično pridobivati prevode ključnih Popperjevih (1998), Kuhnovih (1998) in Feyerabendovih (1999) spisov in tudi drugih del o znanosti (o teoriji družbenih znanosti denimo Hollis, Wallerstein itd.). Relevantna prevodna literatura je v zadnjem času bogatejša tudi za nekatere spise Diltheyja, Gadamerja, Husserla, Bachelarda, prevedni pa so fragmenti še starejših avtorjev, ki so razmišljali o naravi in zakonitostih znanstvenega delovanja (npr. Kuzanski, Kopernik). Celo več, naslovno vprašanje lahko svoj referenčni okvir najde v recepciji avtobiografskih refleksij Bryana Mageeja (2002), ki so bile nedavno prevedene v slovenščino, ali zanimive študije o vplivu zasebnega življenja Alberta Einsteina na njegovo znanstveno delo (Krstić, 2002).

Vse tri knjige, ki jih podrobneje predstavljam v tej recenziji, se ukvarjajo z razvojnimi vidiki teorij, s katerimi so veliki avtorji sodobne filozofije in teorije znanosti opredelili njun doseg, aktualnost in pomen, v obliki, ki je tudi širše prepoznavna. S svojega zornega kota se mi zdi najbolj tehten prispevek tudi izven tega zornega kota, delo Steva Fullerja (2003). Knjiga o boju za "dušo znanosti" v polemičnem jeziku ponuja ponovni premislek o sporu med Thomasom Kuhnom in Karlom Popperjem glede narave znanstvenega

delovanja. Ta spor je sprožila študija o Strukturi znanstvenih revolucij, ki je izšla v šestdesetih letih (Kuhn, 1998), nasprotje med ozadnima vizijama o znanosti, ki sta jih razvijala Kuhn in Popper, pa je še mnogo kasneje predstavljalo bistven vir razprav znotraj filozofije in teorije znanosti. Pri tem ni šlo zgolj za kakšno obrobno tehnično vprašanje, temveč za osrednje vrednote, cilje in vire, s katerimi je povezano znanstveno delovanje. V tem smislu je bila množičnost in polemičnost razpravljalcev, ki so se navezovali na ta, v številnih vidikih prelomen konflikt, razumljiva. Kulminacijo njunega spora je predstavljal znameniti posvet leta 1962 na London School of Economics, kjer so Popper, Kuhn ter njuni učenci (zlasti Lakatos in Feyerabend) razgrnili zelo različne poglede na svoja razhajanja.

Fuller izhaja iz prepričanja, da so se po skoraj pol stoletja od tega dogodka kot zmagovite ohranile ravno napačne ideje. Kuhnova knjiga je postala akademska uspešnica, Popperjeve ideje pa se površno odpravlja kot pozitivistične. Sodobno razpravljanje o znanosti nekatere osnovne Kuhnove pojme, kot so normalna znanost, paradigma, znanstvena revolucija, nesomerljivost oziroma nesoizmerljivost (ang. *incommensurability*), privzema za nesporno izhodišče oziroma predpostavko. Učbeniška predstava o razlikah med Kuhnom in Popperjem slednjega prikazuje kot "objektivista, realista in pozitivista, medtem ko je Kuhn prikazan kot subjektivist, relativist in historicist. Popper je predstavljen kot poslednji zagovornik zamisli o enotni znanosti, ki je zaprta ob avtoriteti sodobne fizike, medtem ko je Kuhn videti kot apostol znanstvenega pluralizma in metodolo-

ške svobodomiselnosti" (Fuller, 2003: 14).

Ta standardna, učbeniška oznaka razlik med Kuhnem in Popperjem je v bistvu groba poenostavitev. Fuller dokazuje, da izključuje številne pomembne elemente za razumevanje Kuhnove teorije in Kuhnovega ne pretirano obsežnega opusa kot celote, ki so jih njegovi kasnejši zagovorniki pretežno zapostavili. Kot pravi Fuller, so "Kuhnovi občudovalci knjigo *Struktura znanstvenih revolucij* vztrajno razumeli izven njenega izvirnega konteksta in jo obravnavali kot večnamenski priročnik za spreminjanje nepomembnih disciplin v zrele znanosti" (Fuller, 2003: 22). Pri tem se pogosto prezre, da obstajajo drugačne pojasnitve zgodovinskega razvoja znanosti, da je bila Kuhnova knjiga navdušeno objavljena ravno pod sponzorstvom "establišmenta" tiste filozofije znanosti, ki naj bi jo Kuhn odpravil (tj. pozitivizem), da Kuhn nikoli ni govoril o razvoju znanosti po dvajsetih letih 19. stoletja in nenazadnje, da Kuhn ni bil znanstveni revoucionar, ampak je v revolucijah videl le zadnji, skrajni vir znanosti, ki dejansko kaže na to, kako zaprt in kako fiksni sistem znanstvenega delovanja. Podoba je skratka ravno obratna, kot je mogoče pričakovati glede na vsebino spora med Popperjem in Kuhnem. "V bistvu je bil Kuhn avtoritaren, Popper pa svobodomiseln v svojih pogledih na znanost" (Fuller, 2003: 13).

Tovrsten očitek kuhnovskemu pojmovanju znanosti ni nov; izvira iz časa Popperjevih reakcij na Kuhnovo delo in kasnejših Lakatosovih zgodovinskih rekonstrukcij znanstvenih programov, ki je poskušala odpreti tretjo pot med Kuhnovim normativno konservativnim programom in Popperjevo problema-

tično tezo o deduktivizmu kot dejanski (uresničeni in ne le normativni) podlagi za razumevanje enotne znanosti. Lakatosovo delo je bilo prav v kontekstu spora med Kuhnem in Popperjem usmerjeno v iskanje zgodovinsko podkrepljene teorije, ki bi zmogla pojasniti razvoj znanosti in predvsem spremembe znanstvenih "paradigem" (gl. Larvor, 1998: 38-46). Steve Fuller upravičeno prikazuje kontekst razprave med Kuhnem in Popperjem ter njunimi somišljeniki v povezavi z implikacijami njunih teorij za vlogo znanosti, univerze in kritičnega raziskovanja v sodobni družbi, po drugi strani pa recepcijo obeh teorij povezuje z razmerami, ki so jih v zadnjih desetletjih oblikovale vse tri "institucije". Biografski in družbeni kontekst, iz katerega sta se razvili sprti teoriji, je v njegovi študiji izhodišče za teoretizacijo sodobne znanosti. Vprašanje pa je, kaj lahko takšno izhodišče ponudi novega?

Nekaj nastavkov iz Fullerjeve polemične analize vsekakor kaže na to, da je na podlagi rekonstrukcije spora med Popperjem in Kuhnem mogoče izpeljati nove elemente za refleksijo znanstvenega delovanja; če ne širše za filozofijo znanosti, pa vsaj ožje za spoznavne teorije in teorije znanstvenega napredka. Pomembna poanta, na katero opozarja Fuller, je socialno zaledje, institucionalna opora in akademsko omrežje. Ključen element tega premisleka je skupina ostrih in angažiranih učencev Karla Popperja, ki so skupno (čeprav vsak s svojim pogledom) nastopili proti Kuhnu. Kuhn sam je imel le manjše število bolj ali manj zvestih "učencev". Fuller interpretira pomen te teze v navezavi z nekim zgodnejšim sporom o naravi znanosti, in sicer med slovitima nemškima fizikoma Ernstom Machom

in Maxom Planckom (2003: 42-57). Poleg aktualizacije tega manj znanega spora Fuller izpostavlja tudi vlogo trdno vsidranih prepričanj (ang. beliefs); za to idejo uvaja nov izraz "versko nezavedno". Ideja se na prvi pogled ne zdi relevantna, vendar Fuller lucidno najde nekaj opornih točk za svoje razmišljanje v Kuhnovih, Popperjevih, Lakatosovih in Watkinsovih delih (Fuller, 2003: 100-121). Fuller poskuša pokazati, da sta se obe sprti strani zelo toga držali svojih pozicij in pri tem argumentacijo pogosto zamenjevali za zavezanost. Njihova obravnava je vseeno tudi na teh točkah izjemno polemična in morda premalo ekspozicijska, da bi lahko presodili poln domet vseh idej. Vsekakor gre v tem ožjem pogledu za dve zelo zanimivi in predvsem inovativni ideji.

Zastavitev Fullerjeve polemične študije (2003) je mogoče neposredno povezati tudi z drugima dvema knjigama. Podobno kot gre Fullerju za zgodovinsko ustrezen prikaz spora med Kuhnom in Popperjem se tudi angleška publicista, Edmonds in Eidinow (2002), ukvarjata z recepcijo in stereotipizacijo nekega drugega znanega spora s širšega področja filozofije znanosti, namreč s "filozofskim prepikom" med Popperjem in Wittgensteinom iz leta 1946. Podobno kot gre Fullerju za pravilno vmestitev Popperjeve filozofije znanosti v kontekst uveljavljenih političnih filozofij (konservativizem, radikalizem, liberalizem), gre tudi v tretjem izbranem delu, v knjigi Malachija Haima Hachoena za pravilno in obnem za produktivno vmestitev Popperjevega opusa v uveljavljene politične kategorije, kot so javnost, radikalizem in reformizem, socialna demokracija in liberalizem in tako dalje. Slednji

študiji pa sta tako po svojih strukturah, kot tudi po svojih spoznavnih ciljih drugačni. Predvsem sta različni od Fullerjevega dela, ki bi ga še najlaže opredelili kot izvorni polemični esej. Edmonds in Eidinow predstavljata spor med Wittgensteinom in Popperjem dramaturško, ne teoretsko; podnaslov njune knjige govori o "zgodbi". Hachoena pa izrecno pozicionira svoje delo kot prispevek k intelektualni zgodovini fragmenta iz bogate srednjevevske preteklosti; v podnaslovu meri na "Politiko in filozofijo na medvojnem Dunaju" (Hachoena, 2002).

Študija Edmondsa in Eidinowa se bere kot akademski triler (2002). Avtorja nadrobno predstavljata ozadje "desetminutnega prepira", kakor ga imenujeta, med Popperjem in Wittgensteinom v jeseni 1946. Pri tem upoštevata tudi rekonstrukcije akademske polemike, ki so jih mnogo kasneje povzročili memoarski opisi tega "prepira". Zgodba o prepiru in polemike v zvezi z interpretacijami celotnega dogodka so bili namreč nedavno aktualne v angleški literaturi, ki se je ob ta prepir obregnila ob retrospektivnih beležkah ob smrti Karla Popperja (1902-1994). Tam so se nekateri še živi udeleženci spora spomnili na dogodek in ga obnovili predvsem za zgodovinske in nekoliko manj za teoretske analize; Edmonds in Eidinow sta celo ponatisnila izbor iz teh polemik v prilogah k svoji knjigi. Namen in cilj knjige o Wittgensteinovi grebljici je tako, kot pravita njena avtorja, "urediti zgodovinski spomin o tem dogodku" (2002: 274). Jedro aktualnega zanimanja pa tudi v tem primeru niso vsebinske razsežnosti spora, ampak v bistvu zgolj vprašanje, ali je Karl Popper v svoji znani intelektualni avtobiografiji pravilno opisal ta

---

spor (gl. Popper, 1994).

Prepir med Popperjem in Wittgensteinom se je zgodil v okviru rednega filozofskega seminarja, ki so ga v Cambridge pripravljali sodelavci Wittgensteinovega krožka, Moral Science Club (MSC), in na katerega je bil oktobra 1946 kot gostujoči predavatelj povabljen Popper, tedaj ravno sveži prišlek iz medvojenga izgnanstva na Novi Zelandiji. Tema njegovega nastopa je bilo vprašanje, ali obstajajo pravi filozofski problemi. Takšen naslov je bil očitno izbran v nasprotju z Wittgensteinovo filozofijo, ki je pojem "problem" lahkotno obravnavala kot neke vrste uganko (puzzle). Popper je v svojem predavanju obravnaval vprašanja neskončnosti, indukcije ter veljavnosti moralnih norm kot prave oziroma resnične filozofske probleme. Wittgenstein je takšnemu zornemu kotu ostro nasprotoval že med predavanjem, češ da gre zgolj za logične oziroma jezikovne zanke. Pri tem naj bi se po poročilu prič igral z grebljico za peč, s katero je gestikuliral v podkrepitev svojih izvajanj. Ko je Wittgenstein na neki točki Popperja vprašal, naj mu ponudi še kakšen primer za svoje "filozofske probleme", je Popper, kot je tudi sam zapisal, urno odgovoril: "Ne pretiti gostujočim predavateljem z grebljico!" Ob splošnem smehu prisotnih, je Wittgenstein užaljen odvihral iz predavalnice. Knjiga o Wittgensteinovi grebljici se ne ukvarja s teoretskimi razsežnostmi spopada teh dveh slovitih filozofov, temveč poskuša z zdravorazumsko psihologijo pojasniti, s kakšnimi motivi sta oba nastopala in kakšni vzgibi so privedli k njenemu delovanju. Edmonds in Eidinow sta zgodbo rekonstruirala s pomočjo številni prič tega dogodka, med katerimi so se nekatere

oglasile sploh prvič, s pomočjo informacij biografov in prijateljev obeh mislecev ter s pomočjo obilnega arhivskega gradiva.

Odmevnost spora med Popperjem in Wittgensteinom je bila med britanskimi intelektualci izjemna. Po tej "bitki velikanov" se je prepoznavnost Popperjevega dela skokovito povečala. Bertrand Russell, ki je bil tedaj navzoč, je kasneje izjavil, da se je tam jasno pokazala superiornost Popperjeve filozofije (gl. Edmonds in Eidinow, 2002: 282-283; Hachoen, 2002: 523). To je bil tudi čas neposredno po objavi njegove knjige *The Open Society and Its Enemies*. Triler se zato za Edmondsa in Eidinowa začne šele na točki, ko ni mogoče uskladiti vseh kasnejših pričevanj o dogodku in ko se ta razpletejo v medsebojne obtožbe o laganju in zavanjanju. Edmonds in Eidinow spor pojasnjujeta skozi intelektualne portrete obeh akterjev, ki jima sledita do zgodnjega otroštva. Osrednje motive za prepir iščeta v njihovih osebnostnih slabostih.

Vtis, ki ga na podlagi zbranega gradiva in pričevanj ponuja knjiga, je, da sta bila oba akterja v prepiru izrazito prenapeta; tako prepir ni imel pravega zmagovalca. Če je bil Wittgenstein znani ekscentrik, naj bi bil Popper po drugi strani izrazito slabo seznanjen z razmerami v Cambridgeu, ki jih je med svojim nastopom povsem zmotno ocenil. Edmonds in Eidinow dokazujeta, da je Wittgenstein pogosto osorno govoril z gosti svojega seminarja v Moral Science Club, ki ga je obenem tudi vodil. Da je med Popperjevim predavanjem zapustil dogajanje, naj ne bi bilo nič nenavadnega, vrata pa je po pričevanju znancev vselej hrupno loputal. Še več, ključna pojasnitev reakcije

naj ne bi bilo Popperjevo predavanje, temveč dejstvo, da se je na Popperjevo stran s skupim posredovanjem postavil predvsem Bertrand Russell. Knjiga Edmondsa in Eidinowa v tej maniri Wittgensteina in Popperja slika kot dva notorična prepriljivca, ki sta celoten dogodek predimenzinirala. Na mesto herojske figure postavlja Russlla, ki ga je imenovan kar "očetovska figura" obeh filozofov. Študija Wittgenstein's Poker se dokazovanja posameznih elementov dogajanja in njihovih kasnejših interpretacij loteva izčrpno, iznajdljivo in tudi izjemno natančno. Prikaz je celovit, ponuja pa tudi temeljit vpogled v predzgodovino polemike. Knjiga je dragocena predvsem v smislu, da sistematično predstavi aktivne in pasivne udeležence seminarja, ki doslej niso bili znani, podrobneje pa predstavi še intelektualno klimo v povojnem Cambridgeu in na predvojnem Dunaju, iz katerega izhajata oba velika misleca. Ni torej sporno, da je bil knjiga skrbno pripravljena. Gradivo je prepričljivo in izčrpno. Vprašanje je predvsem, ali je relevantno?

Podobno vprašanje si je mogoče na nekoliko drugačen način zastaviti tudi ob delu Malachija Haima Hachoen, Karl Popper - the formative years (2002). Tam se pomemben del "konteksta", ki ga uporabljata kot pojasnitev Edmonds in Eidinow (2002), razpre še bolj nazorno. Hachoen namreč opozarja na izjemen formativni vpliv intelektualne klime, ki je obstajala na Dunaju pred drugo svetovno vojno in je "proizvedla" številne ključne mislece 20. stoletja, med drugim tudi Popperja in Wittgensteina. Intelektualni razvoj mladega Popperja pojasnjuje skozi delovanje in vpliv dunajskega pozitivističnega krožka, ki ga je Popper spremljal, kriti-

ziral, nikoli pa ni bil vanj vključen. Poleg vpliva pozitivističnega gibanja na tedanje naravoslovno in filozofsko dogajanje Hachoen predstavlja Popperjevo intelektualno zorenje še skozi druge vsebinske kontekste; bolj grobo jih orisal že Popper sam (1994). Hachoenov pristop pa je v tem oziru zgodovinsko in faktografsko bistveno bolj sistematičen. Prvi sklop intelektualnih izkušenj, ki naj bi na predvojnem Dunaju oblikoval Popperjevo filozofijo, je vprašanje judovske kulture in identitete. Popper je namreč (podobno kot Wittgenstein in podobno tudi kot Kuhn) izviral iz premožne družine asimiliranih Židov, kjer je bil vzgajan v živahnem družabnem in intelektualnem dogajanju. Drugi sklop intelektualnih izkušenj se nanaša na njegovo doživljanje izobraževalnega procesa. Že zelo mlad je Popper izpustil celo šolsko leto zaradi kronične bolezni, kasneje pa je iz srednje šole celo izstopil, ker ga je ta dolgočasila. Tako se tudi ni mogel takoj redno vpisati na fakulteto, ampak le kot izredni študent. Vse te izkušnje so ga usmerjale na preizkušanje različnih praktičnih poklicev, nazadnje pa se je zaposlil kot učitelj, pri čemer je sistematično raziskoval aktualne pedagoške teorije. Tretji vir intelektualne inspiracije so bila po Hachoenovi oceni številna revolucionarna dogajanja v različnih znanstvenih disciplinah, ki jih je Popper lahko neposredno spremljal na Dunaju (fizika, psihologija, biologija, psihoanaliza). Nenazadnje je iz humusa različnih znanstvenih idej izšel tudi pozitivistični krožek, ki ga je Popper tako vneto kritiziral. Za Hachoenovo razpravo je nenazadnje bistvena tudi vmestitev geneze Popperjevih idej v aktualno politično dogajanje. Vrenje, ki so ga na Dunaju

---

sprožili obeti nastajajočega fašizma in pretenje nemškega nacizma ter edina realna opozicija tem težnjam v socialistični ideologiji, je Popperja postavilo na stran slednjih. Vendar le za kratko; že v izgnanstvu na Novi Zelandiji je napisal obsežno študijo o odprti družbi, ki je bila ostro kritična do totalitarnih ideologij, tako fašizma kot tudi do socialističnih utopij.

Hachoenova skrbna analiza je z vidika podatkov dragocena tako kot biografija in kot zgodovinska rekonstrukcija pisanega intelektualnega življenja na predvojnem Dunaju. Njegova težava, ki je tudi najtesneje povezana z naslovnim vprašanjem, pa je, da v svoji študiji zavestno prestopa okvire intelektualne zgodovine in biografije. Kot sam opozarja, "moja knjiga ni namenjena samo popperjancem. Prav tako nočem nasloviti zgolj trenutnega političnega neravnovesja v recepciji Popperjevih del. V bistvu so izjema le rabe Popperjeve filozofije na desnici, zlasti v Avstriji. Obuditev zgodovinskega Popperja, naj bo goreči mladi socialist ali starejši, bolj konzervativen mislec, ki pa je ostal naklonjen ideji o državi blaginje, je najboljše protizdravilo za napačne uporabe njegovega dela. Vendar imam le malo povedati desnici. Moje glavno občinstvo je akademska levica, ki se je po mojem mnenju podala po napačni poti, ko je v poznih 70. letih prevzela poststrukturalistični zasuk" (2002: 2). Hachoenova drža je očitno tudi izven biografije in intelektualne zgodovine zelo domišljena in izdelana v odnosu do različnih teoretskih "paradigem". Pričakovanje, da lahko takšna študija preobrne obstoječe stanje, je sicer utopično in nerealno. Pomembno pa je vedeti, da s to zastavitvijo vstopa neposredno v horizont filo-

zofije znanosti.

Napačno bi bilo iz povedanega sklepati, da so predstavljena dela napisali filozofi znanosti. Hachoen je zgodovinar, avtorja knjižne uspešnice "Wittgensteinova grebljica" sta novinarja britanske BBC, Steve Fuller pa svoje raziskovanje opredeljuje kot družbeno epistemologijo (ang. social epistemology), ki jo utemelji kot avtonomno področje (gl. Fuller, 2003: 5). Vsekakor so vsa tri dela po svojih lastnih merilih izjemna. Študija o sporu med Wittgensteinom in Popperjem je na ravni publicističnega zapisa o kontekstu znane kontroverze odlična; od tod tudi njen tržni uspeh in pomemben dosežek, ki je po moji oceni v tem, da je s teoretskim spor v ozadju opisanega incidenta seznanila zelo široko množico bralcev. Po merilih zgodovinopisja namenjajo kritiki obsežni študiji Malachija Hachoen v glavnem le pohvale. Knjiga, ki je nastala iz avtorjeve doktorske disertacije, vključuje dragocene analize težko dostopnega gradiva iz arhivov, osebnih pričevanj, korespondence in tako dalje. Fullerjev esej o teoretskem sporu med Popperjem in Kuhnom je odličen tako na ravni problematizacije in kontekstualizacije tega spora, kot tudi na ravni aktualizacije njegovih implikacij za sodobno razumevanje znanosti in razvoja znanstvenih disciplin, vključno s filozofijo znanosti. Fuller je morda med živečimi veliki teorije znanosti za takšno pisanje celo najbolj kompetenten. V svoji knjigi večje prepleta obilno znanje z drznimi interpretacijami in polemičnimi zaključki, ki bodo zaradi svoje dostopnosti zagotovo dosegli zelo široko akademsko bralstvo. Problem oziroma vprašanje, ki ga opredeljujem z naslovom, ni v kvalitati predstavljenih knjig.

Problem nastane, ko vsebine in zaključke prenesemo nazaj v območje filozofije znanosti, od koder vsa tri dela neposredno črpajo. Tedaj se pomembno spremeni uveljavljeno razmerje med kontekstom in vsebino idej. Z izpostavljenostjo biografskih ozadij in analizo osebnih motivacij za teoretska dejanja postane kontekst idej očitno pomembnejši od njihove vsebine. Filozofija znanosti ohrani teoretsko držo, vendar spreminja uveljavljeno raven in način pojasnjevanja. Če bi strogo izpeljali ta sklep in posplošili trend, ki favorizira kontekst pred idejami, bi smeli pričakovati, da se filozofija znanosti v celoti preimenuje v sociologijo ali celo v socialno-psihologijo znanosti. Steve Fuller bi v tem smislu moral biti prvi, ki bi opozoril, da s favoriziranjem konteksta v študijah o filozofiji znanosti izgublja ravno epistemologija. Vprašanje o tem, kako oziroma s kakšnimi predpostavkami znanje oblikujemo, je namreč glede na omenjeni trend, bistveno manj pomembno kot vprašanje o tem, zakaj oziroma s kakšnimi motivi znanje preoblikujemo.

Naj za sklep ponovno povzamem, v čem vidim pomen naslovnega vprašanja. Filozofija znanosti je tisti reflektivni horizont, ki različne metodologije znanstvenega dela (Popperjevo, Kuhnovo, Wittgensteinovo, Lakatosovo itd.) rešuje pred zdrsom v neskončni regres. Na ta problem je opozoril denimo Gellner (1976), ki je trdil, da slehrna metodologija na eni strani performativno zagotavlja, da omogoča delovanje oziroma znanstveno raziskovanje, ki je nepristransko, vendar hkrati predpostavlja neko vrednotno substanco. Če tako opredeljeno predstavo o metodologiji vpnemo v kontekst filozofije znanosti, se zaradi predpostavk o naravi

znanstvenega dela, ki so tam obravnavane, reši nemogoče naloge, tj. razrešitve neskončne regresije, ki ji je naložena hkrati z normativno zahtevo po tvorni podpori znanstvenega raziskovanja. Do te točke je sprega filozofije znanosti in raziskovanja metod znanstvenega dela tvorna. Če ji dodamo še biografsko razsežnost, poprejšna učinkovitost povsem razpade. Raziskovanje biografskih kontekstov v povezavi z razvojem znanstvenih teorij oziroma z razvojem teorij o znanstvenih teorijah onemogoča pregled nad relevantno vrednotno razsežnostjo metodologij, ki jih teorije implicirajo; zastrta je tista "substancia", ki jo je nujno razkriti, da bi lahko ocenili doseg metodologije oziroma "ideje" (Popper), "paradigme" (Kuhn), "znanstvenega raziskovalnega programa" (Lakatos), "jezikovne igre" (Wittgenstein). To je namreč primarno vprašanje filozofije znanosti.

V tem smislu se mi ne zdi dobro, da obravnavane knjige postajajo velike znanstvene uspešnice oziroma, natančneje, da pritegnejo več pozornosti od novejših, izvornih del, ki bi aktualizirale za filozofijo znanosti relevantna vprašanja znanosti na začetku 21. stoletja. Ponujajo se namreč nove dileme zaradi razcveta denimo biokemije, genetike, digitalnih komunikacij, nanotehnologije. Biografske rekonstrukcije se ne ukvarjajo z vsebino, s teorijami, temveč razlagajo pretekli kontekst njihovega nastanka in/ali kontekst njihove popularizacije. Tak kontekst je vezan na bolj ali manj dokončne, bolj ali manj zmagovite obračune teorij z drugimi teorijami in njihovimi zagovorniki. Ta zorni kot, čeprav zanimiv in dramatičen, nenazadnje tudi razumljiv in dostopen, prispeva premalo relevantnega k razvoju filozofije znanosti. Morda takšna kritika

---

predpostavlja pretirano romantično podobo o znanosti. Morda je narobe reči, da se njena privlačnost, ko je v drugi polovici 20. stoletja kriptodarviniistično tezo o boju za obstanek med idejami postavila na ugledno raven akademske razprave, z zasukom k biografijam zopet razblini v kriptohobsovsko stanje vojne vseh proti vsem, v kateri pa ne preminejo le ideje, ampak ugled in slava njihovih zagovornikov; v obravnavanih primerih zlasti slava Wittgensteina in Kuhna. Morda je danes res drugačen Zeitgeist, ko gre za znanost.

Literatura:

De Solla Price, Derek (1963): Little science, big science. New York: Columbia University Press.

Feyerabend, Paul (1999): Proti metodi. Ljubljana: ISH.

Gellner, Ernest (1976): An ethics of cognition. V Robert S. Cohen, Paul K. in Marx W. Wartofsky (ur.), Essays in memory of Imre Lakatos, 161-177. Dordrecht: Reidel.

Krstić, Djordje (2002): Mileva in Albert Einstein: ljubezen in skupno znanstveno delo. Radovljica: Didakta.

Kuhn, Thomas (1998): Struktura znanstvenih revolucij. Ljubljana: Krtina.

Larvor, Brendan (1998): Lakatos: An Introduction. London: Routledge.

Laudan, Larry (1996): Beyond positivism and relativism. Boulder: Westview Press.

Magee, Bryan (2002): Poti filozofije. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Mali, Franc (2002): Razvoj moderne znanosti. Ljubljana: FDV.

Popper, Karl R. (1994): Unended Quest: An Intellectual Autobiography. London: Routledge.

Popper, Karl R. (1998): Logika znanstve-

nega odkritja. Ljubljana: ISH.

Ule, Andrej (1998): Kuhnova paradigma in revolucija v teoriji znanosti. V T. Kuhn, Struktura znanstvenih revolucij, 185-211. Ljubljana: Krtina.

Marjan SMRKE

Mitja Velikonja

Religious Separation and Political Intolerance in Bosnia-Hercegovina

Texas A&M University Press, College Station, Texas 2003, \$ 45,00, str. 384, (ISBN: 1- 58544-266-7) prevod: Rang'ichi Ng'inja

Obsežna knjiga je prevod predelane in dopolnjene knjige Bosanski religijski mozaiki (ZPS, 1998). Prevod vsebuje več statističnih podatkov, natančnejše zemljevide in nekatere vsebinske dodatke, vključno z blizu osemsto opombami. Original ostaja neposnemljiv glede obilice antologijskih mitoloških citatov v srbohrvaškem jeziku in glede nekaterih neprevedljivih avtorjevih besednih iger in neologizmov.

Avtor obravnava zgodovino Bosne in Hercegovine, predvsem pa nedavno vojno (1992-95) na njenih tleh, v luči spoznanj, do katerih je prišel v okviru raziskovanj političnih mitologij, ki jih je odmevno zasnoval v Masadah duha (1996). Čeprav smo tisti, ki spremljamo Velikonjevo delo, že dotlej vedeli, da je s političnimi mitologijami zakopal v zavidljivo družboslovno zlato žilo, je rezultat, ki ga je dalo tovrstno ukvarjanje z Bosno in Hercegovino, presenečenje glede pojasnjevalne moči "mitovskega dejavnika".

Proizvajanje mitov je v manjši ali večji količini navzoče in prepoznavno